

פרשת צו: האם חובה לומר קורבנות

פתיחה

פרשת צו היא חלק מספר ויקרא, הנקרא במסכת מנחות (מה ע"א) גם תורת כהנים, מחמת העובדה שרובו של הספר עוסק בעבודת הקורבנות והמשכן. שניים מהקורבנות המוזכרים בפרשה הבאים על חטא, הם קורבנות החטאת והאשם. מה ההבדל בין הקרבן הנקרא חטאת לקרבן הנקרא אשם, אם שניהם באים כתוצאה מחטא? **הרמב"ן** (ה, טו) ביאר, שההבדל תלוי באופן החטא.

כאשר אדם מביא אשם, משמעות הדבר שמעיקר הדין (דהיינו לולא הקרבן), הוא היה צריך להיאבד ולהיות שומם מהעולם, שכן במקרים רבים עבר עבירה חמורה במיוחד, כמו אדם הנשבע לשקר, או שמעל בשוגג בקודשים. לעומת זאת חטאת באה על חטא בשוגג, המורה אמנם על סטייה מהדרך, אך סטייה זו לא מחייבת שיממון ולכן נקרא הקרבן בלשון חטאת. ובלשונו:

"ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם, וכולן יבאו על חטא. והנראה בעיני, כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר העושו יתחייב להיות שמם ואבד בו, מלשון האשימם א-להים. וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך, מלשון אל השערה ולא יחטיא."

בעקבות הקורבנות המופיעים בספר ויקרא, נעסוק השבוע בשאלה האם חובה לומר את נוסח הקורבנות לפני התפילה בבוקר. בהמשך נראה את מחלוקת הפוסקים, האם אפשר להביא קרבן חטאת כנדבה, שאלה המשליכה על מחלוקת הפוסקים האם ניתן לומר לאחר קריאת פרשיית החטאת 'יהי רצון כאילו הקרבת קרבן חטאת', והאם ניתן להתפלל מוסף כנדבה.

אמירת קורבנות

מדוע יש לומר קורבנות? עניין זה מיוסד על שתי גמרות:

גמרא ראשונה במסכת מגילה (לא ע"ב) דורשת, שאברהם אבינו חשש שהקב"ה ישמיד את ישראל כשם שעשה לדור המבול. כדי להפיג חשש זה הורה לו הקב"ה לעשות מעמד ברית בין הבתרים, המסמל שבזכות הקורבנות יתכפרו עוונותיהם וינצלו. במענה לשאלה מה יעשו כאשר בית המקדש חרב, השיב הקב"ה שיקראו את פרשיית הקורבנות, וקריאה זו תחשב כהקרבתם.

גמרא שנייה במסכת מנחות (ק' ע"א) כותבת בשם רבי יצחק, שדרש מכך שהתורה התנסחה בלשון "תורת החטאת" ו"תורת האשם", שבנוסף למעשה ההקרבה של הקורבנות המכפר על העוונות, הרי שהעוסק בתורת הקורבנות כאילו הקריב קורבנות אלו (בניגוד לדברי רבא, שדרש שכל לימוד תורה מכפר על העוונות, ולא דווקא תורת הקורבנות). ובלשון הגמרא:

"מאי דכתיב: זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם? אמר רבא: כל העוסק בתורה, אינו צריך לא עולה, ולא חטאת ולא מנחה ולא אשם. אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם."

לכאורה, אם אמירת פרשיית הקורבנות מכפרת, במקרה בו נבנה המקדש - החוטא לא יצטרך להביא קורבנות על חטאיו, ואכן כך נקט **הצמח דוד** (מובא בשו"ת ברכה א, ו). את הגמרא במסכת שבת (י' ע"ב) הכותבת שרבי ישמעאל שגג באיסור חטאת וכתב שכשיבנה בית המקדש יביא קרבן חטאת (למרות שמסתמא קרא את פרשת החטאת), פירש, שהכוונה למידת חסידות ולא מעיקר הדין. מעבר לכך שכפי שנראה להלן לא ברור שניתן להביא חטאת מדרכי חסידות, **החיד"א** (שם) חלק על דבריו, והביא ראיה מהגמרא במסכת יומא (פ' ע"א), שהאוכל בזמן הזה חתיכת חלב צריך לרשום מה גודל החתיכה, שמא בית המקדש ייבנה, ויצטרך להביא או להימנע מהבאת קרבן על אכילתו (תלוי בגודל השיעור המחייב שיקבעו בית הדין) - משמע שקריאת הפרשה לא מועילה.

חובה או רשות

האם חובה לומר תפילת הקורבנות? נחלקו הפוסקים:

א. בשו"ת **יפה ללב** (א, כז) נקט שחובה לקרוא קורבנות בכל יום, וכך הבין מלשון השולחן ערוך. את מנהג העולם שלא נוהג כך, יישב בדוחק, שמאה ברכות בכל יום ועוד י"א פעמים 'ברוך' בברכת ברוך שאמר, שוים מאה ואחד עשרה, שהם כמניין הפסוקים שיש בפרשת הקורבנות - וכל הקורא אותם בכוונה, כאילו הקריב את כל הקורבנות.

ב. **החיד"א** (יוסף אומץ צז) חלק וסבר שאין חובה לומר קורבנות, להבנתו ככל הנראה מדובר בדבר טוב, שהרוצה כפרה על עוונותיו יקרא פרשות אלו, אך לא מדובר בחובה גמורה. עם זאת הוסיף, שרוב עמרם גאון תיקן לקרוא פרשיית 'איזהו מקומן' העוסקת בפרשיית הקורבנות, וזאת כדי שאדם יתעסק בכל יום במקרא, משנה ותלמוד, ולא מחמת אמירת הקורבנות בדווקא.

ג. **שולחן ערוך הרב** (א, ט) **והמשנה ברורה** (שם) נקטו עמדת ביניים. מצד אחד סברו שטוב לומר פרשת הקורבנות בכל יום, מצד שני סברו שלמעט אמירת פרשת התמיד אין בכך חובה, ולכן הלומד תורה לא חייב לומר פרשת הקורבנות. הסיבה לחומרא באמירת קרבן התמיד היא, על בסיס דברי **הרמ"א** (מח, א) שנהג העם לאומרו בכל יום.

אמירת 'יהי רצון'

כיוון שאמירת הקורבנות מכפרת, הוסיף **הטור** (ס' א) שיש להוסיף 'יהי רצון שקריאת הפרשה תחשב כהקרבת אותו קרבן, כגון: 'ריבון העולמים, יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבת עולה בזמנה'. הטור ציין, שבעוד שבשאר הקורבנות זהו הנוסח, הרי שאין לומר אותו דבר בקרבן חטאת.

ונימוקו, שבעוד ששאר הקורבנות באים גם בנדבה, לכן גם אם אדם לא מחוייב בקרבן עולה, שלמים או מנחה, אין באמירתו הפסד, שכן הקרבן 'שהקריב' הופך לקרבן נדבה. חטאת לעומת זאת אינה באה בנדבה, ולכן האומר 'יהי רצון' אחרי פרשיית חטאת בלי שהתחייב בה, כאילו מביא חטאת לשווא. לגבי קרבן אשם נחלקו הפוסקים:

א. **הבית יוסף** (א, ו) נקט, שאחרי אשם תלוי, ניתן לומר 'יהי רצון', אך לא אחרי אשם וודאי. שכן אשם וודאי, כיוון שהוא בא כתוצאה מחטא, דינו כדין חטאת, וכאשר הטור כתב שאין לומר 'יהי רצון' אחרי פרשת החטאת כוונתו גם לאשם. לעומת זאת, אחרי פרשת אשם תלוי ניתן לומר "יהי רצון" בעקבות דברי בבא בן בוטא (כריתות כה ע"א), שהיה מקריב בנדבה אשם תלוי בכל יום. ובלשונו: "אבל אשם, אף על פי שאינו בא בנדבה, כיון דתנן בפרק ו' דכריתות רבי אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום. אמרו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום, כבא בנדבה דמי, ואף על גב דחכמים פליגי עליה, כיוון דבבא בן בוטא הוה עביד בה עובדא, כי אמר יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב כאילו הקרבת אשם שפיר דמי."

ב. **המהר"י אבוהב** (שם) נקט, שאפילו באשם וודאי ניתן לומר 'יהי רצון', כפי שמשמע מהטור. בטעם הדבר נימק, שכיוון שחסידי'ם היו נודרים נזירות כדי להביא קרבן אשם בסיום הנזירות, הרי זה נחשב כאילו ניתן להתנדב אשם. ולמרות שהאשם בנזיר אינו אשם הבא על חטא, כתב **המהר"י אבן חביב** (שם), שכיוון ששניהם נקראים אשם, די בכך¹.

אמירה על תנאי

למרות הסברו בבית יוסף, למעשה נקט **השולחן ערוך** (א, ז) שאין לומר 'יהי רצון' אפילו אחרי פרשת האשם תלוי, וכן פסק **המשנה ברורה** (שם, יח). נחלקו הפוסקים, האם ניתן לומר את נוסח 'יהי רצון' שבפרשת החטאת והאשם על תנאי. דהיינו, שהקורא יאמר אם התחייבתי חטאת או אשם, קריאתי תהיה כהקרבנות קרבן, ואם לאו, תהיה כקריאה בתורה:

א. **הב"ח** (א, ו ד"ה ומ"ש ואחר) ו**האליה רבה** (שם) נקטו, שעל אף שבמקרה מעין זה אי אפשר לומר את הנוסח המקובל, מכל מקום ניתן לומר בלשון ספק: 'אם אני חייב חטאת, יהי רצון וכו'. כך אם הקורא חייב חטאת ואשם, הרי שהוא אמר את הנוסח הנצרך, ואם לאו, תחשב לו קריאתו כקריאה בתורה. ובלשון הב"ח:

"מיהו (= ומכל מקום), יכול לומר דרך תנאי רבון העולמים אם אני חייב חטאת, יהי רצון לפניך שיהא מקובל לפניך קריאתי לפרשת החטאת כאילו הקרבת חטאת בזמנה, ומינה נשמע דאם אינו חייב חטאת לא תעלה לפניו יתברך אלא כקורא בתורה, וכן מצאתי שפסק מהרש"ל ז"ל (שם), ודכותה (= ואותו דבר) באשם."

ב. **הבית יוסף** (שם) לא העלה אפשרות לקרוא פרשיות אלו בלשון תנאי, וככל הנראה לא קיבל אפשרות כזו. בטעם הדבר ביאר **הט"ז** (שם, ז), שיש מספר דוגמאות בגמרא להבאת עולה ומנחה מספק, אך אין אפשרות להביא חטאת מחמת הספק (שכן כאמור חטאת אינה באה בנדבה) - וככל הנראה לא קיבל את האפשרות שזה ייחשב כקורא בתורה.

ג. **המגן אברהם** (שם, יא) בדעת ביניים נקט, שאחרי חטאת אי אפשר לומר 'יהי רצון' מספק, אך אחרי פרשת האשם מותר. בטעם הדבר נימק, שבשביל להביא חטאת, צריך ידיעה של החטא בתחילה, שנאמר 'או הודע אליו חטאתו', ולכן אי אפשר לומר את פרשת החטאת מספק. לעומת זאת באשם לא צריך ידיעה ברורה, ולכן ניתן לומר מספק.

תפילת מוסף בנדבה

נקודה נוספת היוצאת מהאמור לעיל, היא לגבי תפילת מוסף בנדבה. כפי שראינו בעבר (שמיני שנה ד'), מעיקר הדין בזמן הזה נקטו האחרונים שלא מומלץ להתפלל תפילות נדבה (כיוון שלא כל כך מכוונים בתפילת החובה, אז קל וחומר שאין להוסיף נדבה), אך במקרה בו אדם מסתפק אם התפלל, רצוי להתפלל תפילת נדבה. נחלקו הפוסקים, האם ניתן להתפלל תפילת מוסף בנדבה:

א. **הרי"ף** (ברכות, יג ע"א) סבר, שלא ניתן להתפלל תפילת מוסף בנדבה, וכן פסק **השולחן ערוך** (קז, א) משום שקרבן המוסף כולל גם קרבן חטאת, וכיוון שכפי שראינו לעיל אי אפשר להתנדב חטאת - אי אפשר להתפלל את מוסף בנדבה (ולמרות שמוסף של שבת לא כולל חטאת, הלכו חכמים אחרי רוב המוספים שיש בהם חטאת (ועיין מגן אברהם קז, ב לתירוץ נוסף)).

טעם נוסף שלא מתפללים מוסף בנדבה הביא **הראב"ד** (תפילה א, י), שטען שהיתר להתפלל תפילת נדבה נהוג רק במקרה בו מדובר בתפילת תחנונים, שאז אדם יכול להתחנן על עצמו מעבר לדרוש. לעומת זאת כאשר מדובר בתפילה שאין בה תחנונים, אין הצדקה לתפילה מחודשת, והברכות תהיינה לבטלה. ובלשונו:

"אני דעת אחרת יש עמי בכל אלה, דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא י"ח, שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהן כדי שתתחולל דעתו עליו ויתכווין דעתו לבקש רחמים, אבל תפלת שבת ויום טוב שאינו אלא הודאות, לא אמר רבי יוחנן, ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא."

ב. **רב האי גאון** (מובא ברבינו יונה יג ע"א בדה"ר ד"ה ויש) חלוק וסבור, שגם את תפילת מוסף ניתן להתפלל בנדבה. בביאור דבריו כתב רבינו יונה, שלמרות שקורבנות מוסף כוללים גם קרבן חטאת, כיוון שרוב (מוחלט) מקורבנות המוסף אינם חטאת אלא עולות היכולות לבוא בנדבה, יש ללכת אחרי הרוב.

תפילה בשבת

האם מותר להתפלל תפילת שבת בנדבה? נחלקו הפוסקים:

א. **הטור** הביא שיש מפרשים שאין להתפלל תפילת שבת בנדבה, כיוון שלא מביאים נדבות בשבת. כך עולה גם מדברי **הראב"ד** שראינו לעיל, שהתיר רק תפילות נדבה שיש בהם תחנונים - כדבריהם פסק **השולחן ערוך** (שם). ב. **האבודרהם** (עמ' ט) חלק וסבר שניתן להתפלל נדבה בשבת, שכן אין מביאים נדבה בשבת מחמת העובדה שיש בכך חילול שבת, אבל הרי בתפילה אין חילול.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

¹ **המגן אברהם** (שם, יא) תמה על דבריהם, שהרי הגמרא (נדרים י ע"א) כותבת שהצדיקים היו נודרים נזירות כדי להביא חטאת, ולא כדי להביא אשם. והסיבה לכך ברורה, שבעוד שחטאת מביאים כאשר משלימים את הנזירות, אשם מביא הנזיר רק במקרה בו נטמא, ולכן גם אם נאמר שלאשם זה התייחסו - הבעיה לא נפטרה, שכן אשם בא על חטא ולא בנדבה.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com